

PASCAL, Ide: Je zygota lidskou osobou?

Praha: Triton, 2012, 215 s. ISBN 978-80-7387-526-8.

Jakub Valc*

Otázky související s morální a právním statutem zygoty (oplozeného vajíčka) jsou objektem odborného diskurzu již poměrně dlouhou dobu. Předmětná diskuze je spojená hlavně s otázkou možnosti ženy rozhodovat o ukončení svého těhotenství. Můžeme tedy s nadsázkou říci, že započala v době, kdy se do popředí společenského zájmu dostala problematika legalizace interrupcí. Přesto se jedná o tematiku, na kterou stále nepanuje napříč odbornou veřejností konsensus. Novou vlnu této diskuze v moderní společnosti poté spouští zejména progresivní vývoj v oblasti genetických a biologických technologií, které nám umožňují kvalifikovaně pozorovat a kriticky hodnotit embryologické poznatky o počátku a vývoji lidského života. V této souvislosti se vyprofilovaly dva hlavní a zcela odlišné názorové proudy. Zatímco jeden pojímá zygotu za pouhý biologický materiál či shluk buněk, druhý jí naopak považuje za plnohodnotnou lidskou osobu mající právo na život a lidskou důstojnost. Přestože je otázka počátku lidského života a jeho vývoje záležitostí převážně biologickou či genetickou, současná možnost uměle a intencionálně zasahovat do jeho podstaty představuje rovněž problém etický a právní. Moderní demokratické státy totiž sice považují ochranu lidského života za jednu ze svých základních ústavních hodnot, ale nejsou však často schopny reflektovat a hodnotit moderní embryologické poznatky, které jeho počátek a vývoj kvalifikovaně stanovují.

O zodpovězení těchto a souvisejících otázek usiluje rovněž kniha s názvem „*Je zygota lidskou osobou?*“, vydaná v roce 2012 v Praze, a to prostřednictvím nakladatelství TRITON. Jedná se o překlad stejnojmenné publikace vydané ve francouzském jazyce v roce 2005, která svým obsahem konkretizuje a obsahově navazuje na tematický odborný článek, vydaný v revue *Nova et vetera* v roce 2001. Za její překlad vděčíme českému lékaři a novici dominikánského řádu Lukáši Janu Fošumovi, který tak chtěl obohatit český vědecký diskurz v otázkách morálního statusu zygoty. Autorem uvedené publikace v originálním jazyce je však francouzský doktor filozofie, teologie a medicíny Ide Pascal. Ten je současně pařížským diecézním knězem a oficiálem pro katolickou výchovu (Římská kurie). V rámci své vědecké činnosti publikoval mnoho odborných knih a článků v oblasti morálky, psychologie či antropologie. Ze systematického hlediska je daná publikace členěna

* Mgr. Jakub Valc, doktorand, Katedra právní teorie, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno / Ph.D. student, Department of Legal Theory, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 380851@mail.muni.cz

do osmi kapitol, ve kterých je uveden přehled a hodnocení známých přístupů k dané problematice.¹

V rámci svého výkladu uplatňuje autor tzv. metodu disputací, neboť pomocí vědecké rozpravy vymezuje argumentaci pro i proti diskutovanému problému. Jeho cílem je tak poskytnout podrobný rozbor postojů či názorů na morální status zygoty. Za tímto účelem tedy předkládá jednotlivé argumenty, které následně kriticky hodnotí jak z biologického či filozofického, tak teologického pohledu. Ve svém výkladu rovněž usiluje o prolnutí těchto způsobů či nástrojů lidského poznání, aby tak v konečném důsledku poskytl odpověď na základní otázku, zda je zygota lidskou osobou. Tato odpověď pak může být dle autora formulována třemi způsoby: 1. zygota ještě není lidskou osobou, 2. zygota je lidskou osobou nebo 3. danou otázku nelze zodpovědět vylučovacím způsobem.²

V první kapitole knihy autor vymezuje známé přístupy k dané problematice, které nepovažují zygotu za lidskou osobu. Jejich argumentace vychází z tvrzení, že zygota se stává plnohodnotným člověkem až v určité fázi svého vývoje. Tento časový okamžik je poté určován v návaznosti na zvolené kritériu, kterým se jednotlivé teorie navzájem odlišují. V této souvislosti autor uvádí celkem čtrnáct známých kritérií, dle kterých není zygota v počátcích svého vývoje lidskou osobou. Demonstrativně můžeme uvést například kritérium odvolávající se na nedostatek individuality zygoty, a to s ohledem na možnost vzniku jednovaječných dvojčat v počátečních fázích prenatálního období. Jiný pravidelně používaný argument naopak uvádí, že zygota nedisponuje životně důležitými orgány a nervovou soustavou, resp. tzv. organizovaným tělem.³

Následně autor přistupuje k popisu argumentů zastávajících názor o bezprostřední animaci zygoty. Nejprve odkazuje na autoritu velkého přírodovědce a filozofa Grassého, který tvrdil, že v oplozeném vajíčku je vlivem jeho genetické vybavenosti přítomna celá lidská bytost. Dále poukazuje na vymezení zygoty jako výsledku lidského aktu lásky mezi mužem a ženou, který je rovněž podporován láskou boha a jejím vyjádřením. Ze samotné podstaty tajuplnosti procesu oplození pak nelze stanovit jeho prostorové či časové vymezení. Podle autora nelze tedy s jistotou určit přesný okamžik počátku lidského života, a to ani za pomoci moderních technologií. V této souvislosti výkladově navazuje vymezením teorie o fenomenologii daru, která považuje tělo i ducha za produkty zákona přijatého a darovaného daru (dostat život a dávat život). Poukazuje tak na metafyzický vztah, kdy bytí je nezbytným předpokladem samotného jednání. To simuluje na případě dítěte, které musí nejprve dlouho poslouchat své okolí, aby bylo schopno samo mluvit. Nelze však uzavřít, že by se jeho verbální schopnosti objevily až v okamžiku vlastní

1 PASCAL, Ide: *Je zygota lidskou osobou?* Praha: Triton, 2012, s. 9–16.

2 Tamtéž, s. 22.

3 Tamtéž, s. 23–37.

promluvy. Lidské embryo je tak od počátku nikoliv potenciální, ale dozrávající lidskou osobou. Její existence se nekonstatuje, ale pozná se v rámci určitého jednání nebo činu. Posuzování jednání je však záležitostí zejména etickou a metafyzickou, kdy nelze vycházet pouze z údajů exaktních věd. Jako další teorii považující zygotu za lidskou osobu autor uvádí takovou, která poukazuje na schopnost embrya vnímat své okolí již v počátečních fázích svého vývoje. Takto získaná traumata z období fetálního života se mohou následně projevit u dítěte či dospělého jedince. To má prokazovat, že zygota nepředstavuje pouze tělesné, ale také duševní skutečnosti. Chceme-li tedy být spravedliví k životu, musíme v prvé řadě respektovat ty nejmenší z nás. Zdraví společnosti pak můžeme posuzovat především s ohledem na její schopnost či neschopnost poskytnout ochranu této křehké bytosti - zygote.⁴

Poměrně stručně je poté pojata třetí kapitola, která vymezuje názor odborné veřejnosti, považující danou otázku za nevyřešitelnou. Poukazuje zejména na skutečnost, že lidské embryo je zajisté biologicky lidské, ale nelze ověřit přítomnost rozumové duše. Okamžik stanovení počátku a konce splynutí těla s rozumovou duší totiž nelze časově určit. Z hlediska teorie poznání je tedy vymezení lidské osoby otázkou etickou, založenou na respektu. K řešení daného problému však nedospějeme pomocí věd zabývajících se živou bytostí, neboť nám neposkytnou odpovědi na výchozí otázky typu: co je to individuum nebo čím je rozumová duše apod. Problematické je rovněž filozofické uvažování v dané oblasti, neboť je založeno na smyslovém vnímání, kterému biologické okolnosti vzniku lidského života nejsou vlastní.⁵

Z roviny spíše teologické se autor dále zaměřuje na hodnocení daného problému pomocí kritiky současného filozofického poznání počátku lidského života a jeho vývoje. Konstatuje, že filozofii se na rozdíl od exaktních věd nepodařilo uskutečnit metafyzický projekt poznávání přírody v nejširším slova smyslu, a to včetně člověka a ducha. Následně přistupuje k formulaci a hodnocení různých dualistických přístupů, které umožňují kooperaci poznání filozofického i vědeckého. K tomuto účelu uvádí tzv. princip dvou cest, a to cesty vzestupné (induktivní) a sestupné (deduktivní). Smysl vzestupné cesty poté spočívá v širokém využívání dostupných znalostí, kdy se postupuje směrem od speciálního k obecnému. Opačně působí cesta sestupná, pomocí které se postupuje od obecného (méně jasného) ke speciálnímu (jasnějšímu). Tyto teoretické úvahy jsou autorem dále aplikovány na otázky morálního statusu zygoty. Poukazuje na skutečnost, že stěžejní otázky týkající se počátku lidského života a jeho vývoje jsou neodmyslitelně spjaty s vědeckým pozorováním. Tyto poznatky si poté zasluhují pozornost filozofie živé bytosti, pomocí které lze odůvodnit koncepci o bezprostřední animaci zygoty.⁶

4 PASCAL, op. cit., s. 38–45.

5 Tamtéž, s. 46–48.

6 Tamtéž, s. 49–64.

V této souvislosti se autor v další kapitole zaměřuje na popis a hodnocení induktivní cesty, přičemž uvádí biologické poznatky o počátku a vývoji lidského života. Jeho výklad postupuje přes rozbor biologického procesu oplození, až po vymezení jednotlivých fází embryogeneze. V tomto kontextu uvádí rovněž údaje o jedinečnosti genetické výbavy zygoty, která je neměnná až do její smrti. Druhá část příslušné kapitoly poté spočívá v syntéze daných vědeckých údajů, a to za účelem vymezení základních vlastností zygoty. Tyto vlastnosti lze vymezit z hlediska její identity (specifická, jedinečnost a jednota) a dynamismu (kontinuita vývoje a aktivita).⁷

Pomocí uvedených biologických poznatků autor dále provádí filozofickou analýzu dané problematiky. Zaměřuje se především na otázky související s animací zygoty, a to ve vztahu k učení Aristotela a Tomáše Akvinského. Ti vycházeli při svých úvahách o opožděném oduševnění ze skutečnosti, že k přijetí rozumové duše je uzpůsobeno pouze organizované tělo. Autor za požadované organizační tělo či centrum označuje lidský genom, kterým je zygota vybavena již od svého vzniku. Ten totiž není jen pouhou genetickou informací, ale determinuje dynamismus vývoje embrya do viditelné podoby (*Gestalt*), která je pozorovatelná ve fenotypu. Jestliže je tak možné vnímat genom jako nástroj organizačního centra, pak rozumová duše je nepochybně jeho principem. Je tedy nezbytné trvat na přítomnosti rozumové duše již od samého počátku, neboť se tak nejen prokazuje úcta lidské duši, ale také se tím zachovává její vnitřní dynamismus. Přítomnost orgánů či mozkové aktivity tak není podmínkou oduševnění zygoty, ale naopak sama duše je příčinou jejich struktury a vývoje.⁸

Předposlední kapitola je autorem věnována pro hodnocení a vyvrácení uvedených čtrnácti kritérií, které jsou vystaveny na názoru o opožděné animaci zygoty. Autor se postupně kriticky vyjadřuje k jednotlivým argumentům, přičemž největší pozornost věnuje kritériu možnosti vzniku jednovaječných dvojčat a nezbytnosti organizovaného tělo pro přijetí rozumové duše. V rámci svého výkladu tak provádí pomocí moderních vědeckých poznatků filozofickou (kritickou) analýzu protichůdných argumentů, čímž obhajuje svoji koncepci o bezprostřední animaci zygoty.⁹

Závěrem se autor věnuje kritickému zhodnocení argumentů ve prospěch bezprostředního oduševnění zygoty. Poukazuje na skutečnost, že mnohé argumenty je třeba v tomto smyslu používat obezřetně, neboť mají často charakter pouhé pravděpodobnosti. Jsou však na druhou stranu založeny na fenomenologickém přístupu, popř. dávají prostor k současně populárním subjektivním prožitkům. Danou koncepci rovněž podporuje prokazatelný vliv událostí prožitých v prenatalním období na psychiku a život budoucího dítěte. K tomu autor dodává, že se však musíme smířit se skutečností, že stanovení

7 PASCAL, op. cit., s. 65–75.

8 Tamtéž, s. 76–108.

9 Tamtéž, s. 109–146.

přesného okamžiku animace zygoty je pro nás navždy zapečetěno. K jeho co možná nejbližšímu poznání je zapotřebí nastolení funkční provázanosti přístupu vědeckého a filozofického.¹⁰

Následně autor rekapituluje základní otázku knihy a její odpověď: zygota je lidskou osobou již od početí. Dodává, že se jedná o jednu ze dvou jediných (sporných) odpovědí, které stojí v podstatě na protikladných logikách. Zastánci bezprostřední animace argumentují individualitou zygoty a kontinuitou její embryogeneze. Naopak jejich odpůrci se odvolávají právě na nedostatek organizovanosti zygoty, která postupně prochází oddělenými etapami svého vývoje. Jedná se tak zásadně o spor v přístupu k vzájemnému působení či podmíněnosti genotypu a fenotypu. Přestože se autor kloní ke koncepci o bezprostřední animaci, připouští určitou míru pravdivosti obou uváděných teorií. Daný problém je tedy dle jeho názoru stále „otevřených“ tématem, které by mělo být i nadále předmětem odborného diskurzu. V souvislosti s tím tak navrhuje postup k jeho dalšímu směřování. Předně poukazuje na nutnost zabývat se v rámci filozofie přírody podrobným rozpracováním pojmů „organizované tělo“ a „tělo určené k organizaci“. Pozornost je ovšem nezbytné věnovat také otázkám ohledně skladby zygoty a univerzalitě pojmu „organizační centrum“. To samozřejmě vyžaduje vhodné skloubení filozofie s ostatními vědami, aby tak bylo umožněno společné a úplné poznání této problematiky. V neposlední řadě je nutné zaměřit se také na podrobnější analýzu aktivity zygoty, a to ve vztahu k její animaci rozumovou duší. Vždy však musíme respektovat, že každá zygota je nositelem naplnění, které se stále dokola stává skutečností (tzv. koloběh života).¹¹

Tato kniha je nepochybně velkým obohacením českého vědeckého diskurzu v otázkách počátku lidského života a jeho právní ochrany. Autor totiž k danému tématu přistupuje ze svého náboženského a filozofického pohledu komplexně, čímž podává velmi inspirativní argumenty. Zejména uvádí, že je nutné lidský život chápat v širších souvislostech a vazbách. Nelze se tak v otázkách jeho počátku a vývoje soustředit či omezovat pouze na závěry biologické či filozofické. Jednotlivé vědní disciplíny by naopak měly řešit daný problém jako jeden funkční celek, který bude respektovat všechny aspekty přirozeného koloběhu života.

¹⁰ PASCAL, op. cit., s. 147–150

¹¹ Tamtéž, s. 151–158.